

De la dezastru militar la agonie politică – campania din 1711 și decăderea domniilor române

Andrei Pogăciaș

Keywords: *Moldavia; Cantemir; Peter the Great; Pruth Campaign; Ottoman Empire*

Preliminarii

Evenimentele din Moldova din anul 1711 au fost în general ridicate în slăvi de către istoriografia românească, primate fiind ca (încă) o eroică, dar dramatică încercare nereușită de a scutura cruntul jug al opresiunii otomane. Demersul lui Cantemir este privit ca fiind unul de mare inspirație, cu elemente moderne, care ar fi avut menirea de a așeza Moldova pe un alt făgaș al dezvoltării sale¹.

La o privire mai atentă, analizând evenimentele așa cum s-au desfășurat, avem imaginea unei campanii dezastruoase, pornită prost și terminată uimitor de bine față de cum ar fi putut sfârși. În primul rând, ura reciprocă a celor doi mari domni și patrioți a făcut imposibilă coalizarea forțelor moldavo-muntene, coalizare atât de necesară în condițiile strategice date. Cu cele două țări unite “în cuget și simțiri” și cu oștile pregătite, deznodământul campaniei din 1711 ar fi fost cu siguranță altul, iar istoria universală ar fi urmat un alt făgaș.

Un alt mare impediment a fost lipsa proviziilor pentru armata rusă. Moldova nu a putut asigura cele necesare, Muntenia nu a mai livrat nimic rușilor, astfel că foamea a făcut ravagii.

Împărțirea armatei rusești în diverse unități localizate departe una de alta a diminuat efectivele care să lupte în mod concret împotriva turcilor.

În fine, marea greșală strategică a fost încercarea rușilor de a trece Dunărea fără a stăpâni teritoriile lăsate în spate, teritorii aflate în posesia tătarilor. Rușilor le-a devenit însă clar ulterior campaniei că mai întâi trebuie să elimine complet puterea tătarilor, și abia apoi să viseze la campanii înspre Balcani.

¹ Pentru descrierea evenimentelor și analiza critică a unor surse, a se vedea, printre altele, A. D. Xenopol, *Resboaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țerilor Române*. Iași 1880; Adrian Tertecel, *Informații noi privind campania militară otomană din 1711 în Moldova („Jurnalul” lui Ahmed bin Mahmud)*. “Revisia Istorică” 3 (1992), 7-8; Idem, *Anexele „Jurnalului” lui Ahmed bin Mahmud privind campania de la Prut (1711)*, “Studii și materiale de istorie medie” 12 (1994); Idem, *Activitatea țarului Petru cel Mare în primele luni ale războiului ruso-otoman din 1710- 1711. Trei documente rusești*, în *Istorie și diplomatie în relațiile internaționale. Omagiu istoricului Tahsin Gemil*. Constanța 2003; Leonid Boicu, *Momentul 1711 în raporturile politice ale Principatelor Române*, “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol” 22 (1985). Articolul de față nu își propune să analizeze critic bibliografia existentă, ci să prezinte evenimentele legate de campania din 1711 pe baza surselor analizate, la modul obiectiv, pentru o mai bună înțelegere a cauzelor și urmărilor sale pe plan militar și politic.

Marea încercare a lui Cantemir a lăsat Moldova pradă turcilor și tătarilor și a făcut posibilă instaurarea celebrei domnii fanariote, administrații în mare parte docile și fidele otomanilor. Nu peste multă vreme, va cădea și capul lui Brâncoveanu, marele indecis al mizerabilului an 1711. Ambii domni, eroi naționali ai României, nu au făcut în final altceva decât să își adâncească și mai mult țările în mocirla umilinței și a neputinței.

Preludiul campaniei

Sfârșitul secolului al XVII-lea i-a găsit pe ruși și pe turci în conflict, Rusia urmărind cu ardoare ieșirea la Marea Neagră și, în general, acapararea de teritorii. Rusia a început să înregistreze succese împotriva otomanilor, ofensiva sudică încetând însă temporar, din cauza războiului ruso-suedez². Campania regelui Suediei Carol XII în Rusia a fost însă oprită la Poltava, în 1709, țarul Petru cel Mare putând acum să se orienteze din nou înspre Imperiul Otoman.

Rusia, printr-un schimb de scrisori între Petru și sultan, a cerut imperativ Porții extrădarea regelui suedez Carol XII, refugiat la Bender (Tighina) după zdrobitoarea înfrângere de la Poltava. Acesta era acuzat că răspândește zvonuri false despre uneltirile rușilor, spunând despre aceștia că vor să atragă de partea lor Moldova și Țara Românească, și că îi îndeamnă la răscoală pe creștinii din sudul Dunării. Turcii au refuzat să dea curs cererii rusești, iar ambasadorul rus la Constantinopol a somat Divanul să își precizeze politica – de pace sau de război –, amenințând cu invazia Imperiului de către trupele lui Petru cel Mare. Divanul otoman, în ședință solemnă, a hotărât războiul împotriva Rusiei, ambasadorul rus fiind aruncat în închisoarea din fortăreața Yedi-Kule/Șapte Turnuri. Rusia, doritoare de luptă, a proclamat oficial începerea campaniei la 19 martie 1711, pretextând începerea cruciadei pentru eliberarea creștinilor din Balcani. Petru era atât de sigur de victorie, încât spunea că dorește să fie îngropat la Constantinopol!³

Dimitrie Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*⁴, recunoaște fără opreliști că a fost pus domn al Moldovei tocmai cu misiunea de a-l prinde pe domnul Munteniei Constantin Brâncoveanu⁵, sub orice pretext, și de a-l trimite viu sau mort la Constantinopol⁶. Motivația o dă tot el – hatmanul cazac Mazeppa, aliatul regelui

² Marele Război Nordic, 1700-1721.

³ A. D. Xenopol, *Războaiele dintre ruși și turci și înriurirea lor asupra Țărilor Române*, București 1997, p. 17.

⁴ *Istoria imperiului otomanu, creșterea și scăderea lui, cu note foarte instructive de Demetriu Cantemiru, Principe de Moldavia, tradusă de Dr. Ios. Hodosiu*, București 1876 [în continuare, Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*], partea II, p. 788.

⁵ Nicolae Costin și alți cronicari scriu că Dimitrie Cantemir era foarte cunoscut în Constantinopol, fiindcă era agreabil, știa cânta foarte frumos și era considerat loial. Costin scrie: "fiindu el om istețu, știindu și carte turcească bine, să vestisă acum în tot Țarigradul numele lui, de-l chema agii la ospetele lor cele turcești, pentru prieteșug ce avea cu dinșii". Pe marginea manuscrisului lui Costin, o interpolare ulterioară spune "Alții dzic, știindu bine în tambur, îl chemau agii la ospete, pentru dzicături".

⁶ Întrebarea vitală care se ivește în acest caz este: de ce aveau nevoie otomanii ca Moldova să îl "prindă" pe Brâncoveanu? Care ar fi fost impedimentele politice sau militare de a trimite o oaste otomană la București și a-l ridica pe Brâncoveanu? Nu putem crede că domnul muntean ar fi avut o

suedez Carol XII, ar fi informat Poarta că Brâncoveanu se află în corespondență secretă cu rușii, și “că ar nutri cugetul de a se rumpe de către Imperiul ottoman”⁷; că a promis țarului 30.000 de oameni ajutor; și că a fost făcut deja cavaler al Ordinului Sfântului Andrei. Informațiile erau susținute și confirmate de mai mulți pași⁸. *Cronica anonimă a Moldovei* menționează că, “Îndată după moartea lui Cantemir Vodă, boiarii au socotit de au ales pe Dumitrașco, fiul său cel mai mic, carele să aflasă aicia în țară și l-au numit domn și l-au dus în besiarică și i-au cetit molitva după obiceiul.”⁹ Dar Constantin Brâncoveanu, plătind mulți bani la Constantinopol, a reușit să îl impună la Poartă, pentru postul de domn al Moldovei, pe ginerele său, Constantin Duca, fiul Ducăi-Vodă. Constantin Duca “au făcut o samă de slujitori sămiani la Țarigrad, ca la 200, cu liafă și i-au îmbrăcat și au făcut multă cheltuială cu dinșii”. Totuși, Cantemir nu a fost înlocuit.

După ce l-ar fi detronat pe Brâncoveanu, ar fi urmat un schimb de tronuri – Cantemir ar fi preluat domnia la București, urmând ca la Iași să fie numit un domn ales de el! Pentru prinderea lui Brâncoveanu ar fi primit de la Poartă câți tătari ar fi vrut. Cantemir mai menționează că ar fi primit apoi domnia pe viață și scutirea de plata tributului și a peșcheșului pe durata domniei¹⁰. Promisiunile au fost întărite printr-un *hatt-i-șerif*. Înainte să se ajungă la un nou război cu rușii, Brâncoveanu trebuia obligatoriu înlăturat.

Scopul numirii lui Cantemir ca domn nu era, se pare, secret, pentru nimeni. Neculce scrie: “Dumitrașco-Vodă pe taină să gătie să prindză pe Brâncovanul-vodă, precum îi poroncisă Poarta. Și trimisese și iscoade la munteni, de vădzusă toate lucrurile lui cum stau. Și ș-au făcut Dumitrașco-vodă vro cinci, șese steaguri de lefecii și 2 steaguri de lipcani și cîțiva feciori de boieri grijiți, îi ținea gata în Iași”¹¹, și “aștepta din ceas în ceas să-i vină omul cel cu fermanul de la împărăție, să să și pomească la Brâncovanul, să-l prindză.”¹² A primit doar ordin de la hanul tătar să meargă împotriva domnului muntean, ceea ce nu îi era de ajuns. După spusele cronicarului Nicolae Muste, Cantemir s-a pregătit de fapt împotriva trupelor lui Carol XII, “a pus slujitori de-ai săi călărăși” de pază, și “a pus seimeni de pază pe uliță”¹³.

armată atât de mare și de puternică, nici că boierimea munteană s-ar fi opus cu reale șanse de succes unei asemenea intervenții. Cantemir scrie în *Istoria* sa că “Sultanul însă vedea bine, că este un lucru foarte dificil de a-și executa intenția față de un principe atât de puternic și de autoritar”. Chiar și hanul Crimeii, care dispunea de numeroase trupe, îl sfătuisse pe sultan să nu se întreprindă nimic direct împotriva lui Brâncoveanu.

⁷ Peter Heinrich Bruce scrie în *Jurnalul* său de călătorie că a existat o înțelegere secretă între Petru cel Mare și Brâncoveanu, și că “îndată ce a fost înștiințat sultanul de răzvrătirea lui, l-a scos din domnie și a dat-o lui Cantemir, domnul Moldovei, cu porunca să-l prindă pe Brâncoveanu și să-l trimită la Constantinopol.”

⁸ Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 787.

⁹ *Cronica anonimă a Moldovei, 1661-1729 (Pseudo-Amiras)*, București 1975, p. 58.

¹⁰ Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 788.

¹¹ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București 1975, p. 166.

¹² *Ibidem*, p. 167.

¹³ Nicolae Muste, *Letopiseșul Țării Moldovei*, în *Cronicele României seu Letopiseșele Moldaviei și Valahiei*, București 1872-1874, 3, p. 43.

Rușii aveau motive pertinente de a porni acum un război: în iarna 1710-1711 au avut loc raiduri tătare de pradă pe malurile Mării de Azov, pentru a aprinde corăbiile rusești ancorate aici, și înspre Nemirov și Kiev. Zona Harkovului a fost grav afectată, mai ales că tătarii au și iernat aici¹⁴.

Imediat după numirea sa ca domn, Cantemir a fost somat să plătească urgent peșcheșul datorat de oricare domn la numire; să adune provizii pentru armata otomană; să termine podul de la Isaccea cu cea mai mare grabă¹⁵; să asigure cvartire de iarnă pentru soldații și cazacii regelui suedez; să se pregătească însuși și să fie cu armata moldoveană la Bender de Sf. Gheorghe¹⁶; “și alte multe insuportabile sarcini”¹⁷. Acestea l-ar fi făcut pe Cantemir să se alieze cu țarul Petru, cu toate că avea deja legături cu rușii.

Ca să nu trezească suspiciuni, Cantemir a cerut voie turcilor să intre în legătură cu rușii, promițând să transmită toate știrile la Constantinopol¹⁸. Încrederea lui Petru a câștigat-o imediat, transmițându-i acestuia scrisorile de la Constantinopol ale solului rus, închis la Yedi-Kule. Capucehaia lui Cantemir în capitala otomană lua pe ascuns scrisorile de la solul întemnițat și le trimitea domnului moldovean, iar de aici erau trimise mai departe la Petersburg. În același timp, muntenii îi scriau țarului să nu aibă încredere în Cantemir, acesta fiind omul turcilor. Datorită serviciilor făcute, Cantemir avea însă o poziție mai bună în ochii rușilor, astfel încât între cele patru părți implicate s-a ținut treptat o relație încălțită de încredere, ostilitate, speranță și frică în același timp.

*Cronica Ghiculeștilor*¹⁹, ostilă față de domnului moldovean, menționează că un anumit căpitan Pricopie a fost trimis cu scrisori la țar. În acestea, Cantemir îi promitea suveranului rus că, dacă acesta va porni împotriva otomanilor, Moldova i se va alătura și i se va supune și, dacă va primi bani, poate pregăti 20.000 de călăreți!²⁰ Și Brâncoveanu trimisese scrisori țarului²¹ “și avea și capucehaia la ei.” Este sigur că ambii domni știau despre demersurile celuilalt, totuși nicio sursă nu menționează trădarea lui Brâncoveanu. Acuzat de joc dublu este doar Cantemir, care, după cum spune și *Cronica Ghiculeștilor*, a dat informații de la ruși la turci și invers.

Tratatul ruso-moldav

Tratatul de la Luțk, dintre Cantemir și Petru, semnat la 13 aprilie 1711, era de fapt scris de către domnul moldovean și doar acceptat de țar.

¹⁴ Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*. București 1993. 2, p. 232.

¹⁵ Nicolae Costin scrie că podul trebuia să fie permanent!

¹⁶ 23 aprilie.

¹⁷ Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, II, p. 789.

¹⁸ I. Neculce, *op. cit.*, p. 170.

¹⁹ Informațiile despre evenimentele din 1711, mai ales cele referitoare la Moldova, trebuie privite cu circumspecție, veridicitatea lor fiind atenuată de sentimentele anti-moldave și pro-muntene ale cronicarului, și de zeflemeaua cu care sunt prezentați moldovenii și rușii.

²⁰ *Cronica Ghiculeștilor – Istoria Moldovei între anii 1695-1754*. București 1965, p. 81.

²¹ Înaintea lui Cantemir!

În preambulul tratatului²², Petru cel Mare – în numele căruia este scris documentul – amintește de pacea dintre ruși și turci, încălcată fără niciun motiv de aceștia din urmă, urmată de maltratarea, jefuirea și închiderea ambasadorului rus la Constantinopol, fapt pentru care Rusia este nevoită să înceapă un nou război, și ca replică la atacurile în teritoriul rusesc ale hoardelor tătărăști. În alin. 2, se face vorbire despre ridicarea oastei rusești, sub comanda țarului însuși, avînd ca scop înfrîngerea “perfidului inamic” al întregii creștinătăți și eliberarea popoarelor creștine aflate “sub jugul său barbar”. În alin. 3 este făcut cunoscut modul cum Rusia și Moldova au ajuns să fie aliate. “Meritul” îl are Dimitrie Cantemir, domnul moldovean, care, la apropierea trupelor rusești, îi solicită printr-o serie de scrisori lui Petru să îl includă în frontul antiotoman, țarul consimțind la cererile acestuia, cereri oficializate prin articolele tratatului.

Astfel, după obișnuitul preambul, urmează cele 17 articole. Încă din primul articol, intențiile rușilor apar destul de clar. Cantemir, împreună cu boierii, restul locuitorilor, precum și toată țara, cu localitățile și avuțiile sale, “de astăzi se va socoti sub apărarea maiestății noastre imperiale”, domnul urmînd să facă jurămînt de credință față de țar. În art. 2, Cantemir este numit de-a dreptul “supus”, datorînd *consilium et auxilium*, vasalitatea astfel dobîndită urmînd a fi perpetuă, incluzîndu-i și pe urmașii celor doi conducători. În art. 3, se dau asigurări că Rusia nu va pune vreun alt domn pe tronul Moldovei, urmînd a-i sprijini pe urmașii lui Dimitrie Cantemir, afară de cazurile în care și-ar schimba religia răsăriteană și ar da dovadă de necredință față de țar. În art. 6, se menționează că “toată puterea va fi în mîna domnului” moldovean. Art. 7 promite păstrarea vechilor drepturi și obiceiuri referitoare la clasele privilegiate. Art. 11 enumeră și recunoaște granițele Moldovei, “după drepturile sale antice”, acestea fiind râul Nistru, Benderul cu tot Bugeacul, Dunărea, Muntenia, Transilvania și granița stabilită cu Polonia. În art. 12, cetățile, orașele și alte locuri fortificate sunt menționate a fi la discreția rușilor, dacă și cînd le vor fi de trebuință. Prin art. 13, se instituie protecția militară a Rusiei asupra Moldovei, contra turcilor. Prin art. 14 se acordă drept de azil domnului moldovean în Rusia, în cazul în care turcii ar ieși învingători. Cantemir urmînd a primi proprietăți în Rusia și o rentă anuală din partea statului rus. Prin art. 16, țarul se obligă ca toți urmașii săi la tronul Rusiei să respecte tratatul întocmai, păzindu-l și întărindu-l – probabil cea mai gratuită prevedere a întregului tratat. În fine, art. 17 condiționează valabilitatea tratatului de jurămîntul de credință al lui Cantemir, acesta fiind obligat să aducă la jurămînt în fața lui Petru pe boierii, oștirea și tot poporul Moldovei. În schimbul acestui dublu jurămînt, Moldova obține protecție militară din partea Rusiei. În opinia lui A. D. Xenopol, “prin tratatul lui Cantemir, Moldova devenea numaidecât un adevărat guvernămînt rusesc”²³. Motivațiile lui Cantemir de a face această alianță erau frica lui de intrigile lui Constantin Brîncoveanu, dorința de a rupe legăturile cu turcii și decăderea turcilor, pe care Cantemir o cunoștea bine, decădere care putea fi speculată alături de un puternic aliat²⁴.

²² *Relațiile internaționale ale României în documente*, București 1980, p. 198 ș. u.

²³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 23.

²⁴ *Ibidem*, p. 27.

În manifestul țarului din 8 mai, se spunea că “noi, în acest război, nici afirmarea puterii și întindere a posesiunilor noastre nu dorim, și nici vreo îmbogățire”, ci “pentru eliberarea Sfintei Biserici și a popoarelor creștine vrem să luptăm”. Țările eliberate de ruși vor avea “rânduielile obișnuite și de mai înainte”. Popoarelor creștine din Balcani, oprimare de otomani, “le vom înapoia și le vom întări drepturile și privilegiile lor vechi, fără să cerem de la ei vreun venit, însă le vom ține sub protecția noastră ca popoare libere și aliate”.

Relațiile ruso-muntene

Domnul muntean Constantin Brâncoveanu trimisese de mult solie la Petru cel Mare²⁵. După declararea războiului, după cum scrie cronicarul Radu Greceanu, Gheorghe Castriota, “un boiaru bătrân, [...] biv-vel comis, om cuvios, învățat și întru toate iscusit, carele și mai denainte era țarului cunoscut, fusese trimis la ruși la sugestia otomanilor²⁶, pentru a face pace. După cum relatează cronicarul, Castriota fusese trimis “la iveală [...] pentru înnoirea păcii, iar într-ascunsu pentru chiverniseala pământului.”

În prealabil, și domnul Brâncoveanu a primit ordin să meargă cu oastea sa la Tighina, “cu câți slujitori va avea”. A pornit la 7 mai și s-a oprit la conacul de la Gherghița, unde a venit și ordinul de la Marele Vizir să rămână pe loc. Domnul a mutat totuși oastea la Urlați²⁷, unde existau condiții mult mai bune și provizii pentru oameni și cai²⁸.

Toma Cantacuzino, serdar, a plecat noaptea din tabără, trădarea lui față de Brâncoveanu fiind, se pare, reală. A trecut prin munții Vrancei și a ajuns la Cantemir, “cu care și mai înainte vreme înțelegere avusese²⁹, dă vreme ce mintea amândurora la acest feli dă lucruri blestemățești și necuvioase bine să potrivise.³⁰” *Cronica anonimă a Moldovei* scrie că Toma urmărea prin trădarea sa să fie pus domn pe viață în locul lui Brâncoveanu.

De vină pentru întreaga neînțelegere și pentru cursul evenimentelor ulterioare a fost, în opinia cronicarului, bineînțeles, “neiubitorul neamului omenescu, semănătoriu de zizanii, începătoriu zavistiii și însuși zavistnecul și ficleanul diavol, care pururea binele și folosul îl zavistuiăște.³¹”

²⁵ N. Muste, *op. cit.*, p. 44.

²⁶ Marele Vizir îi solicitase lui Brâncoveanu să medieze pacea.

²⁷ Informația este regăsită în formă asemănătoare la Radu Popescu, în *Cronici Brîncovenesti*, București 1988, p. 318.

²⁸ Radu Greceanu, *Cronica*, în *Cronici brîncovenesti cit.*, p. 154.

²⁹ *Cronica* lui Radu Greceanu, în *Cronicari munteni*, București 1988, 3, p. 171.

³⁰ Este clară părținirea față de Brâncoveanu a cronicarului. Cu toate că ambii domni erau înțeleși cu rușii, ar reieși de aici că nu erau înțeleși între ei nici acum, știindu-se ura lor reciprocă. Toma, care a cerut domnia Țării Românești, trebuie să fi plecat din Muntenia în urma unor discuții sau având temeri serioase că Brâncoveanu va trăda cauza creștină. Sau, pur și simplu, dorea tronul cu orice preț, după cum spun și sursele contemporane.

³¹ *Cronica* lui Radu Greceanu cit., p. 155.

Brâncoveanu a primit apoi ordin să trimită în ajutor otomanilor 3.000 de care cu provizii și 1.000 de salahori, la care domnul ar fi replicat că nu are de unde să dea atâta, dar va trimite cât poate.

Simțindu-se amenințat acum probabil din toate părțile, a pus “pe margine căpitani, ca să fie dă pază, pe Gheorghie vel-căpitan za margine, pă Donie vel-căpitan za dorobanți, pe Andreiaș căpitan ot Ploiești, și pe alții”, iar el s-a mutat din nou cu tabăra, la 28 iunie, de la Urlați la Tîrgoviște, “cu toată boirimea și cu ceialaltă slujitorime”³². (Aici a venit în scurt timp veste, de la căpitanii de margine, că Roenne și Toma Cantacuzino coboară cu cavaleria spre Focșani³³, “lucru negândit și foarte primejdios.”³⁴) Boierii au încercat în zadar să îl convingă pe Brâncoveanu să se alătore rușilor!³⁵ Totuși, se pare că niciun alt boier nu l-a trădat.

Planurile rusești

Rușii aveau trei planuri din care trebuia să aleagă unul: 1. O armată să fie lăsată la Kiev, pentru apărarea zonei, și altă armată să atace Crimeea; 2. Să se mărșăluiească pe Nipru în jos pînă la Oceakov, de acolo la Cetatea Albă (ambele să fie cucerite), apoi marș înspre Dunăre; 3. Marș pe Nistru spre Tighina, unde era și Carol XII, marele inamic al Rusiei.

Petru a refuzat însă toate cele trei planuri, și a hotărît: marș spre podul de la Isaccea, distrugerea lui, înfrângerea armatei otomane, apoi cucerirea Tighinei. Pe hârtie, totul era ideal și extraordinar de simplu. Petru, după cum scrie Neculce³⁶, se baza pentru victoria sa absolută pe proviziile promise de Brâncoveanu; armata promisă de același domn, de 30.000 de oameni³⁷; 20.000 de sirbi care se vor alătura imediat³⁸; 30.000 de polonezi; 10.000 de ostași moldoveni promiși de boierii moldoveni; armata rusă, de 30-40.000 soldați. Pe hârtie, aproximativ 130.000 de soldați și provizii destule.

Situația din Moldova

În interiorul taberelor existau facțiuni divergente, mai ales în cele două țări române. Trădarea lui Toma Cantacuzino și a cavaleriei sale a rămas de notorietate, dar nici în tabăra moldavă lucrurile nu stăteau mai bine. Mitropolitul Ghedeon, hatmanul Antiohiei Jora și alți mari boieri îi scriau lui Petru, acuzându-l și ei pe Cantemir că este de fapt omul turcilor și că va trăda. Îi transmiteau țarului că ei au adunat deja 10.000 de soldați, pregătiți de luptă, și proviziile necesare, astfel că, dacă Petru va trimite 15.000 de oameni, vor curăța degrabă Bugeacul și vor distruge și podul de la Isaccea. Dar, după cum scrie și Neculce, oarecum cu tristețe, “împăratul, vădzînd slujbele lui Dumitrașco-vodă, nici de unele nu-i asculta.”³⁹

³² *Ibidem*, p. 158.

³³ Trupa a coborât pe partea dreaptă a Siretului, ca să aibă flancul drept asigurat de munți; abia la Măxineni, lângă Focșani, au trecut pe celălalt mal.

³⁴ *Cronica* lui Radu Greceanu cit., p. 173.

³⁵ *Ibidem*, p. 174.

³⁶ I. Neculce, *op. cit.*, p. 172.

³⁷ Tiepoli notează 20.000 de munteni.

³⁸ “mai iasă cu Brincovanul 20.000 de oaste sirbi”. I. Neculce, *op. cit.*, p. 172.

³⁹ *Ibidem*, p. 171.

Cantemir l-a bătut pe hatmanul Jora că îl pârâște la ruși și l-a înlocuit cu spătarul Ion Neculce.

Domnul a chemat marea boierime la sfat. I-a înștiințat că se apropie rușii și i-a întrebat ce ar trebui să facă Moldova, fără a le spune că a negociat deja cu Petru. Unii au spus că trebuie să se retragă spre Fălciu; alții au spus să se retragă la Bârlad sau Focșani și să se alătore apoi părții care va ieși învingătoare dintre ruși și turci; toți au căzut de acord asupra acestei variante, urmând a le trimite pe jupânele, împreună cu soția lui Cantemir, la Oituz⁴⁰.

Abia acum, după cum scrie Neculce, l-a trimis Cantemir pe vistiernicul Luca⁴¹ la Petru, care era în Polonia, la Iaroslav, pentru a semna tratatul bilateral. Odată cu întoarcerea solului⁴² a sosit și vorbă de la Petru că este în interesul lui Cantemir să îl aștepte cu armata la Nistru. În caz contrar, după victoria împotriva turcilor, s-ar putea să fie pus un altul pe tronul de la Iași, "că atunce mulți domni s-or afla"⁴³. Informațiile uneltitorilor moldoveni fuseseră totuși băgate în seamă.

Cantemir îl anunțase pe Petru, prin Luca, asupra numărului mare de soldați turci și tătari și asupra lipsei de provizii din țară – "foamea, această inamică a creștinilor, de câte ori aceștia purtau război în Moldova."⁴⁴ Moldova nu va putea, de asemenea, să treacă de partea rușilor decât după ce aceștia ajung cu armata în zonă.

Petru cel Mare, la rândul său, a dat asigurări că Moldova va fi bine apărată de ruși și că toate proviziile date armatei ruse vor fi plătite. Lipsa proviziilor în Moldova va fi suplimentată de Brâncoveanu, care a primit deja bani pentru așa ceva⁴⁵.

Cantemir, într-o situație deloc de invidiat⁴⁶, a făcut tabără la mănăstirea Frumoasa. Scopul era dublu: să îl vadă toți că se pregătește de război și că va coborî probabil în întâmpinarea Marelui Vizir, și să aibă ocazia să tragă de timp în cazul în care Șeremetev, ajuns deja la Nistru, va coborî spre armata otomană și se va ciocni cu aceasta⁴⁷.

A trimis vorbă pașei de Tighina să trimită un agă cu soldați, pentru a-i ridica pe turcii din Iași, care nu ascultau de sfaturile sale să părăsească orașul. În cazul în care rușii ar fi venit, aceștia ar fi avut de suferit cel mai tare. Peste puțină vreme, într-o bună zi pe la amiază, a sosit și răspunsul de la Tighina. Pașa îi comunica domnului că va trimite un pașă pentru a-i ridica pe turci, atunci când va crede el de cuviință. Tot atunci, îi va trimite și ordinul de a se prezenta cu oastea la Tighina⁴⁸. În aceeași zi, peste 3-4 ore, a sosit un mesaj de la "Mogilde sardariul", în care i se comunica domnului că un "turc mare" cu 30 de soldați se îndreaptă spre Iași. O altă trupă turcească, de vreo 300

⁴⁰ Probabil la mănăstirea fortificată Mera.

⁴¹ Turcii au fost înștiințați că Luca este trimis ca "iscoală". cf. I. Neculce, *op. cit.*, p. 173.

⁴² Nicolae Muste scrie că solul a fost Ștefan Luculenco.

⁴³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 175.

⁴⁴ Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman*, 2, p. 789.

⁴⁵ I. Neculce, *op. cit.*, p. 176.

⁴⁶ Neculce scrie că domnului îi era frică să se retragă din Iași, din cauză că ar fi putut fi mazilit de turci: să plece la Nistru era riscant, din cauza distanței lungi: ar fi existat riscul să nu mai ajungă acolo, iar tătarii să prade țara.

⁴⁷ I. Neculce, *op. cit.*, p. 176.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 177.

de oameni, ieșise din Tighina și se îndrepta spre nord de-a lungul râului. La circa o oră după această veste, a sosit și “un slujitoriu de la capitanul ce era pus de strajă la Prut”, cu vestea că acel agă cu 30 de oameni trece Prutul înspre Iași. După acesta “au sosit și însuși căpitanul Timoftei, ce era de strajă”⁴⁹ și care venise cu respectivul agă până în afara capitalei, unde turcii făcuseră tabără. Pe drum, căpitanul îi auzise vorbind între ei și spunând că dimineată îi vor prinde pe toți, dar nu își dăduse seama despre cine vorbeau. Cantemir s-a gândit imediat că acel pașă vine pentru a-l mazili, bănuindu-l pe vornicul Iordache Ruset că l-a pârât la pașa de Tighina.

Imediat a poruncit să se lanseze zvonul că o armată rusă vine să lovească orașul, panica făcându-i pe oameni, și pe turci mai ales, să fugă din capitală, care pe unde apuca, ducând vestea mai departe.

Cantemir și-a trimis nevasta în mănăstirea Cetățuia, el pornind înspre turci, cu planul ca, în caz că au venit cu ordinul de mazilire, să îi omoare pe toți⁵⁰. I-au găsit dormind pe turci și i-au legat, scormonind printre hârtiile comandantului, unde au găsit doar ordinul de a-i lua pe toți negustorii turci din Iași și a-i duce la Tighina⁵¹. Ușurat că nu a fost mazilit, Cantemir l-a “certat” pe agă, imputându-i că nu a fost anunțat de venirea sa, el crezând că e vorba de vreo tabără a unei unități rusești, de aceea a și atacat-o!

Domnul s-a mutat la mănăstirea Cetățuia, armata adunându-se lângă mănăstirea Frumoasa. Populația fugise, la fel și majoritatea boierilor, inclusiv “zloțașii”, cu banii strânși cu tot. Dintre slujitori/soldați dezertaseră mulți, astfel că domnul rămăsese practic cu “vro cinci, șese steaguri de lefecii și siimeni din curte.”⁵² Situația sumbră este redată de Neculce foarte simplu: “feliuri de feliuri de spaime umbla”.

Domnul a hotărât să își trimită în sfârșit soția înspre Oituz, cu vornicul Iordachi Ruset și cu “giupinesili”. Pentru aceasta a ales “o sută de siimeni cu doi bulucbași mai de credință, de i-au giurat și le-au dat lefe”⁵³. Domnul cu restul boierilor și trupele rămase urma a coborî spre Huși, unde să aștepte rezultatul bătăliei dintre ruși și turci.

Pentru soldații rămași în tabără nu mai erau bani: “celorlalți siimeni ce rămăsese la corturi nu le-au dat lefe bani gata, neavând de unde”⁵⁴, și domnul i-a trimis la Curte, “să fie de treaba curții”.

A doua zi după plecarea doamnelor spre Oituz, urma a pleca și Cantemir spre Huși. Doamnele nu au mai apucat însă să plece, fiindcă răzmerița a izbucnit: “siimenii acei de la corturi, vădzind că nu le-au dat și lor lefe bani gata, n-au vrut să margă în curte, ce au luat steagurile și au purces din șes la Cetățuia”, revoltați și cerând imperativ

⁴⁹ *Ibidem*, p. 178.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 179.

⁵¹ În timpul acțiunii, un turc a fost omorât și diferite bunuri ale turcilor au dispărut. Aga a primit 1.000 de lei de la Cantemir pentru mort și pagubă, domnul aruncând întreaga vină asupra comandantului turc. A trimis o explicație scrisă și la Constantinopol, de unde i-a venit răspuns favorabil.

⁵² I. Neculce, *op. cit.*, p. 180.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Perceptorii fugiseră cu banii din impozite, banii de la ruși nu ajunseseră încă.

banii. Cantemir a închis porțile mănăstirii, hotărât să reziste cu arma în mână. Alături de el se aflau cei 100 de seimeni plătiți deja, “vro 60 de oameni aduși cu dânsul din Țarigrad” și lefegii. Văzând că cei dinăuntru se pregătesc să tragă, răsculații au început negocieri. Cantemir i-a chemat pe comandanții nemulțumiților înăuntru “și i-a ucis cu buzduganul, și încă pre unul l-au lovit cu sabia, dar n-au murit”⁵⁵. Răscoala s-a potolit imediat, seimenii mergând înapoi la Curte. Deocamdată totul era calm.

Campania

Trupele ruse au început deplasarea pe două coloane înspre Moldova, una de la Camenița, cealaltă de la Nemirov, făcând joncțiunea la Țikanovka, lângă Soroca.

Comandantul armatei, Șeremetev, a ajuns ceva mai târziu. A trimis o trupă în recunoaștere în josul Nistrului până la Rașcov, unde urma să facă un pod pe care să treacă o parte a trupei în dreapta râului, lângă niște dealuri înalte. Un alt pod urma a se construi mai jos de acesta⁵⁶. Au mai fost trimiși 150 de soldați la Soroca, la cererea pîrcălabului de acolo, la 7 iunie. Cealaltă parte de armată urma să coboare în continuare pe Nistru și să lupte împotriva otomanilor la Bender și în Bugeac.

În aceeași zi de 7, trei regimente de grenadieri și artileria au trecut Nistrul. În timpul nopții au trecut alte trupe.

O trupă de circa 1.000 de otomani de la Bender a atacat unitatea rusă însărcinată cu construcția podului, dar s-a retras repede cu mari pierderi⁵⁷.

Auzind despre mișcările rușilor, Carol XII și anturajul său au părăsit imediat tabăra de la Bender, retrăgându-se la Cetatea Albă. Amintirea dezastrului suedez de la 1709 era încă vie în mintea regelui și oamenilor săi.

În acest timp, Șeremetev se oprise la Soroca, neavând destui oameni ca să încerce o străpungere înspre podul otoman de la Isaccea. Jurnalul lui Șeremetev menționează la 10 iunie că serdarul Darie Donici îl aștepta cu tabăra la Codrii Orheiului.

Cantemir a renunțat să își mai trimită nevasta de lângă el, văzând că nu se poate baza de fapt pe aproape nimeni. A trimis în secret solie⁵⁸ la Șeremetev, la Movilău, pe căpitanul Pricopie și pe aga Dimitrie, cu mesajul că are nevoie urgent de trupe rusești la Iași, vreo 4.000 de oameni, altfel va fi mazilit⁵⁹. Feldmareșalul rus i-a trimis imediat pe generalul Kropotov⁶⁰ cu 3.000 de oameni și pe polcovnicul Ghigheci,

⁵⁵ I. Neculce, *op. cit.*, p. 181.

⁵⁶ Doar Șeremetev, cf. *Călători străini despre Țările Române*, București, VIII, p. 415 și Weismantel, cf. *Ibidem*, p. 320 menționează două poduri rusești peste Nistru.

⁵⁷ Despre trecerea lui Șeremetev, Petru cel Mare, cf. *Ibidem*, p. 559 scrie că “deși acolo era un număr destul de mare de tătari inamici, el, mareșalul, a trecut totuși fluviul pomenit lângă târgul Rașkov, fără a întâmpina nici o împotrivire, și bătându-i [pe inamici], a ajuns până aproape de Iași.”

⁵⁸ Șeremetev, cf. *Ibidem*, p. 415 notează că mesajul disperat de la Cantemir a sosit pe 8 iunie.

⁵⁹ I. Neculce, *op. cit.*, p. 182.

⁶⁰ Șeremetev, loc. cit., p. 416 notează că au fost trimise regimentele de dragoni Kazan, Nijni-Novgorod și Azov și două companii de grenadieri.

cu trupa sa de 500 de husari moldoveni⁶¹. Kropotov i-a transmis domnului să facă pod la Zagarancea, să poată trece pe malul drept al Prutului.

Atunci i-a sosit lui Cantemir și firman de la Marele Vizir să pornească împotriva lui Brâncoveanu⁶². Hanul din Bugeac a primit și el ordin să trimită atâția soldați câți îi va cere Cantemir. Neculce scrie că i-a propus domnului să le ceară rușilor să meargă înapoi, iar ei cu armata să meargă să îl prindă în sfârșit pe Brâncoveanu. Reacția domnului a fost foarte violentă, iar cronicarul recunoaște că nu a insistat, de frică să nu fie executat. Nici nu a vrut să plece de lângă domn, fiindcă “n-am vrut să mă fac al doilea Iudă”, cu toate că nu a înțeles pe deplin motivația acțiunii lui Cantemir – “eu taini stăpînului, căruia i-am mîncat pita, n-am putut-o descoperi”⁶³.

Cantemir și-a strîns boierii care mai rămăseseră pe lângă el – vel-logofătul Nicolae Costin, vornicul Ioan Sturdza, vornicul Iordache Ruset, vel-vistiernicul Ilie Catargiu, anunțându-i în sfârșit despre demersurile de până atunci și ce a hotărât pe viitor. Boierii au fost de acord cu acțiunile lui și i-au mărturisit că l-ar fi trădat dacă s-ar fi dat de partea turcilor. Este foarte posibil ca boierii să fi cunoscut aceste demersuri, poate chiar în detaliu.

Cantemir s-a întâlnit cu Kropotov la Zagarancea și l-a însoțit până în sudul capitalei, la Podul lui Bâtcă, unde rușii au pus tabăra. Însoțit de două steaguri de dragoni, domnul s-a întors apoi la Cetățuie.

A doua zi a sosit într-o vizită scurtă la Iași Kropotov, cu 100 de dragoni, seara întorcându-se în tabără⁶⁴.

După venirea lui Kropotov, nu se știe dacă în urma unui ordin sau nu, moldovenii au început să îi omoare pe turcii din țară, oriunde i-ar fi întâlnit⁶⁵. Jaful și distrugerea proprietăților turcilor au fost masive, iar cei ce nu erau uciși erau duși ca robi la Iași, la domn. Puțini au scăpat și s-au ascuns pe la cunoscuți până după încheierea păcii⁶⁶.

Contrar ordinelor lui Petru, de a merge direct la podul de la Isaccea, Șeremetev a venit și el la Țuțora, având doar circa 15.000 soldați⁶⁷. Cantemir și-a mutat și el tabăra lângă cea a rușilor⁶⁸. Existau informații că armata otomană este de cealaltă parte a podului și stă în expectativă, neștiind câți ruși are în față.

Tabăra otomană

⁶¹ Mercenari în armata rusă. Unii dintre ei serviseră anterior în armata suedeză, până la bătălia de la Poltava din 1709.

⁶² I. Neculce, *op. cit.*, p. 183.

⁶³ *Ibidem*, p. 184.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 185.

⁶⁵ N. Muste, *op. cit.*, p. 43 precizează că, încă din primele zile, turcii fugari au fost urmăriți de “gonacii” domnului.

⁶⁶ I. Neculce, *op. cit.*, p. 186.

⁶⁷ Pe drum, trecând pe la Orhei, i s-au alăturat “toți orheeni, sorocenii și lăpușnenii”, adică trupele de graniță moldovene.

⁶⁸ General german Allard menționează un polc moldovean cu opt companii, a se vedea *Călători străini cit.*, p. 436. Baronul Tiepolt, colonel în armata rusă, notează că au sosit 6.000 de moldoveni., a se vedea *Ibidem*, p. 450.

După începerea stării conflictuale între ruși și turci, Baltadji Mehmed Pașa, Marele Vizir⁶⁹, a preluat comanda armatei și a început pregătirile.

La 19 februarie, otomanii proclamaseră oficial campania, unele trupe pornind deja spre Moldova. De asemenea, otomanii trimiseseră artileria la Chilia, pe apă, cu șăicile, laolaltă cu munițiile și proviziile necesare. Marele Vizir a plecat la 16 martie din Constantinopol, ajungând la Adrianopol abia pe data de 19 aprilie. În 13 mai a primit scrisoarea muhafizului de Bender, Kara Mehmed Pașa, prin care era anunțat că rușii se apropie, iar la 25 mai a plecat cu armata din Adrianopol. Oastea otomană a urmat traseul Adrianopol-Burgas-Karnobat-Provadia-Dobrici-Medgidia-Babadag-Tulcea-Isaccea, unde a ajuns la 16 iunie.

În aceeași zi, prin fața Marelui Vizir, armata otomană a mărșăluit triumfător. Efectivele erau impresionante – zeci de mii de ieniceri comandați de Yusuf-Aga; trupe bosniece comandate de Ali-Pașa; 4.000 de sekbani, grupați în 80 de steaguri, comandați de Yoruk Hasan Pașa; guvernatorul de Karaman, Sirke Osman Pașa, la comanda a mai bine de 4.000 de oameni, grupați în opt steaguri de cavalerie, un steag de tătari, un steag de cavalerie de gardă și infanterie⁷⁰; au urmat, în ordine alfabetică, pașii și beii cu două tuiuri, apoi restul armatei⁷¹.

O trupă tătară s-a deplasat, în 27 iunie, până în apropiere de Iași, unde a capturat câțiva oameni, printre care și un popă, care le-a spus despre venirea lui Șeremetev, pregătirile moldovenilor, venirea țarului Petru. Pe lângă prizonieri a fost adusă și pradă, printre care se menționează armuri și cămăși de zale⁷²! 1.500 de cavaleriști ruși i-au urmărit pe tătari, cauzându-le pierderi grele, aceștia fiind nevoiți să se retragă urgent spre Lăpușna. De aici, în retragere spre Bugeac, au otrăvit toate fântânile din zonă.

Convinși de trădarea lui Cantemir, otomanii i-au executat capucehaia de la Constantinopol și l-au închis și pe Antioh Cantemir, fratele domnului, la Yedi Kule, acesta scăpând ca prin urechile acului de execuție, fiind și eliberat repede, negăsindu-i-se vreo vină. În 27 iunie, noul domn, Nicolae Mavrocordat, a fost îmbrăcat cu caftan și investit în funcție.

Tabăra aliată

Din tabără, Cantemir și Șeremetev au trimis o scrisoare hanului tătar din Bugeac, somându-l să se predea cât nu era prea târziu pentru el. Hanul nu a trimis răspuns scris înapoi⁷³.

În sfârșit, domnul a primit bani, 100 de pungi, să adune armată, 10.000 de oameni și chiar mai bine. În caz că i-ar mai trebui bani, i s-a promis că i se vor mai da bani în acest scop. Fiecare polcovnic urma a primi 100 de ruble, fiecare căpitan câte

⁶⁹ A ocupat funcția aceasta între 18 august 1710 și 20 noiembrie 1711.

⁷⁰ Acești primi patru comandanți au primit de la Baltadji Mehmed câte un caftan din blană de samur, căpтуșit cu mătase.

⁷¹ Cancelarul rus Golovkin scrie că otomanii aveau 57.862 pedestrași, 61.803 călăreți și mai mult de 70.000 tătari, a se vedea *Călători străini* cit., București, VIII, p. 554.

⁷² Jurnalul lui Allard menționează că tătarii ar fi omorât circa 280 dragoni și au luat foarte mulți prizonieri, a se vedea *ibidem*, p. 435.

⁷³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 188.

30 de ruble, subofițerii și stegarii câte 10 ruble, soldații câte 5 ruble. Banii trebuia dați înainte, cu ocazia înscrierii la steaguri, urmând ca ulterior să primească lefuri⁷⁴. Domnului i s-au mai dat 30 de pungi pentru cumpărarea de șeptel. I s-au mai înmănat și “câteva cărți împărățești” pentru toți boierii și slujitorii, cu ordin de a se prezenta la oaste “cu plată”, altfel vor fi deposedați de averi și proprietăți⁷⁵.

Boierii mazili au început să revină din “bejenii”, foarte puțini neprezentându-se la oaste. Slujitorii au revenit și ei și s-au înscris la steaguri. Pe lângă aceștia, “audzind de leafă nu numai slujitorii să scrie, ce și ciobotarii, croitorii, blănarii, cârșmarii. Slugile boierești lăsa pre boierii săi și alerga de să scrie la steaguri. Oaste de strânsură, din târgu, mai mulți fără arme decât cu arme. Să făcusă pân’la 17 polcovnici și 170 romciștri cu steaguri în cincisprezece zile. Numai steagurile încă tot nu apucasă să plini bine, câte 100 de oameni la steag, neavând cându să plinească.”⁷⁶

Muste descrie și el “încorporarea” – Cantemir i-a făcut polcovnici pe fiii de boieri, apoi “Atunci toți se făcură oșteni, slugile lăsau pe boieri, argații lăsau pe stăpâni, și altă prostime mulți au mers de au luat bani, și s-au scris la steaguri, mai mulți fără de arme, că nu aveau de unde-și mai cumpăra, că și arcarii sfârșise[ră] arcele, săgețile și săhăidacele ce au avut în dughenele lor, ce își făceau sulițe din crengi ascuțite și pârлите la vârf, se încălăra cine cum putea.” “Dar ce oștean vrea să fie prostimea, mojiicii ce niciodată pe cal n-au încălecat, nici armă în mână n-au prins de când erau ei, nici în oști n-au slujit.”⁷⁷

Începutul luptelor

Trupa lui Șeremetev⁷⁸ a coborât pe partea stângă a Prutului, câte o milă pe zi doar (o milă rusească avea aproximativ 7,5 km), într-un marș foarte anevoios, din cauza lipsei de nutreț, o invazie de lăcuste precedând sosirea rușilor⁷⁹. Pe lângă aceasta, tătarii îi hărțuiau permanent. Pe 1 iulie, otomanii luaseră hotărârea de a trimite tătari împotriva dușmanului. 30 de steaguri de trupe de cavalerie de sacrificiu⁸⁰, cu Davud Pașa și cavalerie de gardă, și provizii, s-au îndreptat spre Țuțora, unde au așteptat într-o vale timp de două zile apariția rușilor și moldovenilor. Abia în a treia noapte, spre dimineață, cele două trupe s-au ciocnit, lupta desfășurându-se în câmp, apoi lângă tabăra rusă.

Venit în ajutor cu cavaleria moldoveană⁸¹, de câteva mii de oameni, Grigorașcu Ivanenco a luptat cu vitejie împotriva tătarilor, dar a fost copleșit numeric

⁷⁴ Nicolae Costin, în *Letopisețul Moldovei (1662-1711) de Logofătul Nicolae Costin*, în *Cronicele României seu Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, București 1872-1874, 2, p. 106 scrie că domnul a adunat doar vreo 2.000 de oameni: mulți dintre cei ce au luat banii nu s-au mai prezentat efectiv ulterior la oaste.

⁷⁵ I. Neculce, *op. cit.*, p. 189.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 190.

⁷⁷ N. Muste, *op. cit.*, p. 44.

⁷⁸ Feldmareșalul primise ordin de la țar pe data de 24 iunie să ajungă la podul de la Isaccea înainte de venirea otomanilor.

⁷⁹ Petru scrie în *Jurnalul* său că întreaga armată suferea de sete și de o arșiță cruntă, a se vedea *Călători străini* cit., VIII, p. 561.

⁸⁰ Sipahi serdengectii și silahdar serdengectii.

⁸¹ *Cronica Ghiculeștilor* cit., p. 96 spune despre aceștia că erau beți.

și înconjurat de aceștia, stegarul Ioan Munteanu și 100 de oameni din steagul său căzând prizonieri⁸².

Tabăra lui Șeremetev era atacată aproape zilnic de tătari, care furau în principal caii rușilor. Hărțuielile erau încă sporadice și de mică intensitate, tătarii retrăgându-se imediat ce rușii voiau să dea lupta cu ei. “Peste Prut, de ceasta parte, nu cutedza să treacă la moldoveni, că să făcusă veste că sînt moldoveni 30.000. Și știind pre moldoveni că sînt sprinteni la războiu, nu cutedza să le facă vreun vicleşug. Nici în țară pe de altă parte nu vre să între [...]”, scrie Neculce cu neostoită mândrie.

Unul dintre boieri, Lupu Costache, împreună cu alții, s-a refugiat la mănăstirea Bursuci “și s-au închis cu câteva gloate acolo”⁸³. A început să trimită scrisori lui Șeremetev, în care îl pără pe Cantemir, și scrisori turcilor, în care le spunea acestora că rușii sunt puțini și flămânzi.

Șeremetev a trimis imediat pe căpitanul Ghigheci cu 300 de husari moldoveni și pe un alt căpitan cu 200 de dragoni să îl prindă și să îl aducă la Iași. Boierul și jupâneasa lui s-au prefăcut bolnavi și “au început a-i cinsti și a-i dărui pre acei trimiși”. A trimis “niște frați de-ai lui mai mici” și un fiu, ca gaj, promițând că, dacă se va face bine, va veni și el cu trupa sa și cu provizii la Fălciu, să se alătore armatei aliate. Rușii au plecat, iar boierul a trimis în continuare scrisori Marelui Vizir, să treacă râul fără grijă, fiindcă îi va birui ușor pe ruși⁸⁴.

În 27 iunie a sosit în tabăra otomană și hanul tătar, Devlet Ghirai. Abia acum a început armata otomană să traverseze podul înspre șesul Cartal⁸⁵, în Bugeac. Bagajele grele au fost lăsate la Isaccea, luându-se doar provizii pentru 20 de zile. O dată trecuți, o mare slujbă a avut loc, condusă de șeicul Katirli, în fața Steagului Negru al Profetului, cel adus în 1518 din Egipt de către marele sultan Selim I. Întreaga armată s-a rugat cu înfocare pentru victorie, teama față de armata rusă fiind mare. În 30 iunie a sosit în tabără *hatt-i humayum*-ul de la sultan, însoțit de o haină de samur și o sabie bătută cu pietre scumpe. Războiul putea începe.

Sosirea țarului Petru

Petru zăbovise în Polonia, la Iaroslav, și plătise polonezilor destul cât să îi trimită 30.000 de soldați. Polonezii au luat banii, au pregătit trupele și le-au trimis spre Moldova. Înainte de graniță însă, oastea polonă a făcut tabără la Snyatin și a așteptat deznodământul luptei. În cazul în care ar fi învins rușii, ar fi coborât și ei spre Dunăre. Petru a mai lăsat în Polonia o trupă de 12.000 de oameni, comandată de un membru al familiei Dolgoruki, și care urma a veni cu trupa polonă.

O altă armată rusă se afla la Azov. Comandată de contele Apracsin, aceasta era formată din 20.000 calmuci, 20.000 cazaci de Don, 15.000 cazaci de Harkov, 5.000 de cazaci de peste Don și 20.000 ruși, adică aproape 80.000 cavalerie ușoară, care ar fi fost atât de necesară, chiar vitală, în Moldova. Apracsin i-a raportat țarului că a

⁸² Este vorba cu siguranță de atacul de mare amploare menționat și de Șeremetev, atac care a cauzat pierderi foarte grele flancului stâng rus.

⁸³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 191.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 192.

⁸⁵ Cu siguranță, tătarii asigurau capul de pod pe partea nordică a acestuia.

încheiat un raid în stânga Donului, împotriva tătarilor din Kuban, capturând 10.000 de copii sub 12 ani, restul populației fiind în mare parte măcelărită. Trupele fiind în foarte bună stare și cu moralul ridicat, contele cerea voie să intre în Crimeea. Petru i-a răspuns să aștepte până când îl învinge pe Marele Vizir în Bugeac, apoi va trimite ordinul de invadare a Crimeii. Baronul Tiepolt menționează că Petru avea 65.000 de soldați cu el, 20.000 de oameni la Azov și Kiev și 70.000 calmuci și cazaci în rezervă, în alte părți⁸⁶. Țarul nu a vrut să îi aducă pe toți, ca să nu creeze nereguli logostice și strategice pentru ruși.

Altă armată se afla lângă Kiev, formată din 15.000 de ruși și 30.000 de cazaci. Comanda era asigurată de guvernatorul Kievului, Dmitri Galenici, și de hatmanul cazac Skoropațki. Această armată trebuia să coboare pe Nipru și să atace Ocașul. Ajuns la Soroca, Petru a dat ordin lui Galenici să trimită urgent căruțe cu provizii la Soroca și la Iași, aflând că în Moldova nu este pâine. Un convoi a ajuns cu bine la Soroca, un altul la Iași, dar al treilea a fost atacat și distrus complet de tătari, la Bălțile Căinariului.

În fine, altă armată rusă era în zona Mării Baltice⁸⁷, alături de trupe polone, înspre granița cu suedezi.

Infanteria rusă a ajuns flămândă și obosită la Nistru, soldații bolnavi și epuizați fiind lăsați la Soroca. Ceilalți au mărșăluit direct spre Zagaranca. Trupa a pornit spre tabăra lui Șeremetev, iar Petru și țarina au venit la Iași⁸⁸, unde au fost întâmpinați cu mare fast de boieri, mitropolit, elita moldoveană.

“Cantemir croind la planuri din cuțite și pahară”...

Cantemir i-a prezentat țarului capitala, acesta rămânând profund impresionat de cele văzute, mai ales de mănăstirea Golia, după cum scrie Neculce. Seara, domnul a dat un ospăț la care au luat parte Petru, comandantii armatei ruse⁸⁹, Toma Cantacuzino, Gheorghe Castriota⁹⁰. Vinul de Cotnari și “vinul cel cu pelin” au fost atracțiile serii, țarul însuși turnându-le câte un pahar boierilor veniți să îl salute.

Neculce îl descrie pe ilustrul oaspete: “Iară împăratul era om mare, mai înalt mai decât toți oamenii, iar nu gros, rătund la față și can smad, oacheș, și can arunca câteodată din cap, fluturând. Și nu cu mărire și fală, ca alți monarhi. ci umbla fiecum, prost la haine, și numai cu doao, trei slugi de-i era de grija trebilor. Și umbla pre gios, fără alaiu, ca un om prost.

⁸⁶ *Călători străini* cit., p. 451.

⁸⁷ Circa 40.000 de oameni, care oricum nu ar fi avut cum să participe la campania moldoveană.

⁸⁸ Cancelarul Golovkin scrie în *Jurnalul* său că rușii au vrut să rămână la Iași și să adune provizii, dar Cantemir i-a zorit să pornească spre sudul Moldovei. Un alt general, Gheșov, fusese lăsat pe cealaltă parte a Nistrului cu o unitate de cavalerie, pentru a aduna provizii. cf. *Călători străini* cit., p. 553. Petru cel Mare, cf. *Ibidem*, p. 559 scrie în *Jurnalul* său că Gheșov a rămas de cealaltă parte a Nistrului cu patru regimente de dragoni. Tot Petru scrie că a consimțit să coboare spre sudul Moldovei la insistențele lui Cantemir, ale lui Toma Cantacuzino și ale lui Gheorghe Castriota. “pentru a nu deznădăjdui pe creștinii care implorau ajutorul Maiestății Sale”.

⁸⁹ În afară de Șeremetev, care s-a întors în tabără.

⁹⁰ Doar Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 102 îl menționează pe Castriota la ospăț.

Iară atâta dragoste arăta împăratul cătră Dumitrașco-vodă, unde vădzusă că s-au închinat de bună voia lui, că să tinde cu amândoa mânăle și cuprinde pe Dumitrașco-vodă de grumadzi și-l săruta pe față, pe cap și pe ochi, ca un părinte pre un fiu al său.⁹¹”

Căderea Brăilei

Generalul Roenne⁹² și Toma Cantacuzino au fost trimiși să atace Brăila, cu un corp de cavalerie de 12.000 de oameni⁹³. După ce ar fi cucerit Brăila, rolul lor era de a trece Dunărea și de a ataca armata Marelui Vizir din spate, pentru a-i tăia acesteia retragerea. Brâncoveanu îi informase pe otomani despre atacul cavaleriei ruso-moldave asupra Brăilei. Trupele lui Roenne i se adăugaseră haiduci moldoveni și munteni, alți soldați creștini și oameni de la mănăstirile din zonă.

Toma Cantacuzino a promis⁹⁴ rușilor că va ridica oaste din Țara Românească și vor prăda în Imperiul Otoman⁹⁵ după ce iau Brăila⁹⁶. Cucerirea Brăilei este descrisă pe scurt de cancelarul Golovkin și de *Cronica Ghiculeștilor*⁹⁷. După ce au lăsat bagajele la Măxineni⁹⁸, soldații lui Roenne au ajuns la Brăila, apărată de circa 3.000 de soldați și de populația orașului. Turcii s-au apărat în întăriturile făcute de curând în jurul cetății, dar rușii au atacat cu grenadierii, au reușit să le taie legăturile cu Dunărea, orașul predându-se după două zile, în dimineața zilei de 20 iulie⁹⁹. Otomanii au avut pierderi 742 de morți, iar rușii doar 53. A doua zi, turcii au primit voie să părăsească orașul, cu familiile și averile personale. După ce au ieșit, rușii i-au înconjurat și le-au luat toate bunurile. În culmea fericirii și în toiul sărbătoririi victoriei obținute atât de ușor, rușii au fost anunțați de către un agă turc și câțiva ruși, trimiși de la Stănilești, că s-a încheiat pacea. Peste trei zile abia, Roenne s-a îndreptat cu trupa sa spre Hotin și apoi în Polonia. Radu Greceanu scrie că Toma Cantacuzino, “cu mare întristare și de inemă zdrobire, pren mijlocul țării numai cu vreo doi feciori în Țara Ungurească au

⁹¹ I. Neculce, *op. cit.*, p. 197.

⁹² Conform lui Cantemir, *op. cit.*, p. 790, Roenne avea ordin de a lua provizii cu forța de la Brâncoveanu, dacă ar fi fost necesar. De fapt, Cantemir scrie că aceasta era misiunea principală a lui Roenne, iar luarea Brăilei a fost doar ca să își asigure spatele.

⁹³ Allard, cf. *Călători străini* cit., p. 436 notează că Roenne a plecat spre Brăila cu nouă regimente de cavalerie și patru tunuri de câmp, în data de 12 iulie.

⁹⁴ Golovkin, cf. *Călători străini* cit., p. 553 scrie că atât moldovenii, cât și Toma Cantacuzino i-au îndus în eroare pe ruși, spunându-le că ar exista depozite de alimente pe Siret și în satele de lângă Brăila.

⁹⁵ Tot Golovkin, loc. cit. scrie că armata rusă trebuia să coboare până la Galați, unde urma să facă joncțiunea cu Roenne și abia apoi să caute lupta cu inamicul. După ce au aflat că otomanii au trecut Prutul, rușii au vrut să schimbe planul inițial și să meargă pe dreapta Siretului înspre Roenne, dar au abandonat ideea, din cauza “munților înalți și a lipsei de apă de care suferă acea regiune.” Și Petru, cf. *Ibidem*, p. 561 scrie că joncțiunea cu Roenne trebuia făcută la Galați.

⁹⁶ N. Muste, *op. cit.*, p. 45.

⁹⁷ Informațiile din *Cronica Ghiculeștilor* și alte surse sunt preluate de Axinte Uricariul, care mai dă unele detalii. Astfel, pierderile sunt date la 743 turci morți și 100 prizonieri, iar dintre ruși, 53 de morți și 78 de răniți. (Axinte Uricariul, *Cronica paralelă*, București, 2, p. 248.)

⁹⁸ Probabil la mănăstire.

⁹⁹ Cantemir scrie că asediul a durat patru zile.

trecut și acolo precum mintea cea zburatecă așa și portul schimbându-și, iarăși la moscali s-au dus”.

Marșul spre Stănilești

După zece zile de tabără la Cartal, otomanii s-au pus în mișcare până la sud de Cahul, unde au făcut un pod peste Prut. Flota a ajuns aici, cu provizii, muniție, inclusiv nutreț pentru cai. Marele Vizir a dat ordin clar să nu se ia prizonieri și informații dintre/de la păstorii ghiauri. Hanul tătar a aflat și despre corpul lui Roenne, astfel că circa 2.000 de gărzi călare au fost trimise la celălalt capăt al podului, ca pază. Tot de la tătari s-a aflat că Petru era încă la Iași¹⁰⁰. Otomanii aveau deci destulă vreme să se pregătească. Peste câteva zile și-a făcut apariția și cavaleria rusă pe celălalt mal.

Generalul Ianus¹⁰¹ a coborât cu trupa¹⁰² sa până la Gura Sărății, unde turcii construiau deja trei poduri peste Prut. A trimis mesaj lui Petru, spunându-i să avanseze de urgență până acolo, altfel el va trebui să se retragă, fiindcă nu poate opri cu trupele sale traversarea otomană.

Se pare că trupele lui Ianus s-au îmbătat și au început să tragă de pe malul opus al râului, acțiunea lor nefăcând altceva decât să le dea de știre turcilor că malul nu este mlăștinos și pot trece liniștiți dacă vor să atace. Turcii au ripostat cu foc de artilerie, cauzând pierderi rușilor. A doua zi dimineață, în 19 iulie, podurile erau gata și otomanii au început trecerea¹⁰³, luptându-se cu rușii¹⁰⁴. În 20, întreaga armată otomană trecuse râul, navele de provizii ale rușilor fiind atacate și scufundate în mare parte. Lucrurile lăsate în urmă de ruși au fost prădate de tătari, turcii primind ordin să nu se oprească din marș. După patru ore și jumătate, turcii s-au oprit și au făcut tabără, având în față praveleștea atacurilor cavaleriei turco-tătare asupra taberei ruso-moldave.

Petru îi ordonase lui Ianus să se întoarcă, infanteria fiind departe, la Movila Râbiei, iar tabăra lui Petru în gura Prutețului. Ianus a început retragerea noaptea, la două-trei ore după asfințit, uruital carelor sperându-i pe turci, care au crezut că vine grosul armatei rusești. Panica s-a instaurat imediat în tabăra otomană. Un bulucbaș, “de neamul său sârbu turcit de la Bosna, anume Colceag”, a fost cel care a mers înspre tabăra rusă și a adus vestea că inamicul de fapt se retrage în grabă. Otomanii au continuat traversarea râului. “Iar Colceag [...] au agiunso de este acmu pașă la Hotin.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ La 15 iulie, după *Jurnalul* lui Șeremetev, loc. cit., p. 424 acesta și cu Dimitrie Cantemir au plecat la Iași pentru a-l întâmpina pe țar. La 18 iulie se aflau deja la Stănilești.

¹⁰¹ Trimis la 15 iulie, împreună cu trupe neregulate rusești și moldoveni. cf. lui Șeremetev, loc. cit., p. 424.

¹⁰² Cantemir, *op. cit.*, p. 790 dă următoarele efective pentru trupa lui Ianus: 7.000 ruși, 500 moldoveni, câteva sute de cazaci.

¹⁰³ Nicolae Muste scrie că otomanii l-ar fi mituit pe comandantul rus să se retragă.

¹⁰⁴ Șeremetev, în loc. cit., p. 425 scrie că trupele lui Ianus nu s-au luptat deloc aici, dar că s-au retras imediat, uimiți de numărul mare de inamici.

¹⁰⁵ I. Neculce, *op. cit.*, p. 201.

Rușii lui Ianus au ajuns a doua zi dimineață¹⁰⁶ la tabăra lui Petru, urmăriți și atacați sporadic de otomani.

Prima bătălie în marș

Cavaleria otomană a și atacat imediat tabăra de care. Rușii au scos 4.000 de oameni din tabără și i-au aliniat în fața armatei. O trupă de moldoveni a ieșit de asemenea în flancul rușilor, secondați de o mică unitate de cazaci de Don.

Primii care au început lupta au fost moldovenii și turcii, moldovenii rezistând bine primului asalt otoman, "măcar că era oaste de strânsură, negrijiți și fără arme și neînvățați la războiu, că ei nu avusese oaste de mult."¹⁰⁷ Rușii se pare că nu au intervenit, moldovenii începând retragerea odată cu înmulțirea turcilor pe câmp, aceștia având și putere de foc mult mai mare. "De mirat era încă și cât stătusă, ce putincioși era ei să să bată cu oastea turcească."¹⁰⁸

Moldovenii au reintrat în interiorul taberei, otomanii atacându-i acum pe cei 4.000 de ruși și pe cazaci. Asalturile au fost foarte puternice, nereușind însă să distrugă formațiunile rusești. Încet, infanteria și cazacii s-au retras în tabără. Până la venirea serii, numărul otomanilor a crescut constant¹⁰⁹, ocupând înălțimile din jur, tătarii înconjurând tabăra pe la nord, înspre Huși, după pradă, "ca lupii"; "cum ar trece niște lăcuste, așe trece de mulți"¹¹⁰.

Turcii au atacat de câteva ori tabăra aliată¹¹¹, dar au fost respinși de fiecare dată. În răstimpuri, ieșeau din tabără moldoveni – "hărăți"¹¹² – care se încăierau cu turcii în fața taberei, până la venirea serii. Infanteria rusă¹¹³ nu a reușit să se unească cu această tabără, rămânând lângă Stănilești¹¹⁴.

Îngrijorat că nu vine infanteria, Petru l-a chemat la el pe Neculce¹¹⁵. Țarul dorea să știe dacă hatmanul ar putea să îi scoată din tabără pe țar și pe țarină, cu ajutorul a 200 de dragoni și 100 de moldoveni, și să îi ducă în siguranță în Transilvania.¹¹⁶

¹⁰⁶ În 19 iulie. În aceeași zi, notează Șeremetev. loc. cit., p. 426 au apărut spahii pe dealuri și au început luptele.

¹⁰⁷ I. Neculce, *op. cit.*, p. 202.

¹⁰⁸ Cantemir, *op. cit.*, p. 791 scrie că el însuși ar fi comandat unitatea moldoveană care a asigurat replierea lui Ianus. După trei ore de luptă, cei 60.000 de turco-tătari au fost respinși, cu grele pierderi pentru moldoveni. Afirmția este cel puțin discutabilă. *Cronica Ghiculeștilor* cit., p. 96 spune că, într-adevăr, Cantemir a comandat cavaleria moldoveană în această bătălie, dar doar 2.000 călăreți, care au fost zdrobiți de otomani. Oricum, este clar că 60.000 de otomani nu puteau fi respinși de câteva mii de moldoveni, deci mai degrabă afirmția *Cronicii Ghiculeștilor* este cea rezonabilă.

¹⁰⁹ Se pare că Petru a scos la luptă 6.000 de călăreți, care au fost spulberați de otomani.

¹¹⁰ I. Neculce, *op. cit.*, p. 203.

¹¹¹ Cantemir scrie despre opt atacuri consecutive.

¹¹² Echivalentul *fantassin*-ului francez sau al *skirmisher*-ului englez. Uimitoare asemănare lingvistică cu verbul englez *to harass*, care înseamnă ... "a hărțui".

¹¹³ Trupa lui Repnin.

¹¹⁴ Allard, loc. cit., p. 438 dă ordinea de marș: în avangardă, Ianus cu cavaleria; apoi, garda lui Petru; apoi Allard; apoi Weyde; în ariergardă, Repnin. Allard scrie că otomanii ar fi trecut râul în fața lor, nu că i-ar fi urmărit!

¹¹⁵ Petru scrie în *Jurnalul* său că în tabără la Stănilești avea doar 31.554 infanterie și 6.692 cavalerie, majoritatea fără cai, cf. loc. cit., p. 562.

¹¹⁶ I. Neculce, *op. cit.*, p. 203.

În Polonia nu se putea retrage; Dolgoruki îi scrisese că polonezii au devenit brusc ostili rușilor, iar armata adunată de ei are misiunea de a se bate împotriva armatei ruse, și nu de partea ei. Neculce l-a convins pe țar să rămână în tabără, din cauza numărului prea mare de inamici și a mobilității superioare a acestora.

Pe un întuneric beznă, tabăra s-a pus în mișcare spre Stănilești. Dimineața următoare, aliații s-au apropiat de tabăra infanteriei ruse, având în jur un spectacol de-a dreptul fioros: tabăra otomană se întindea pe cât vedeau cu ochii, “iar de focurile turcilor și a tătarilor era cuprinsă costișa până pre suptu pădure”¹¹⁷.

A doua bătălie în marș

Soldații lui Repnin s-au așezat astfel încât tabăra lui Petru să intre în tabăra de infanterie din mers – pe cele două laturi exterioare, soldații au pus pârcelele¹¹⁸, și cavaleria a intrat până în mijloc. Înainte să apuce să închidă și spatele taberei cu pârcele, un atac turco-tătar a distrus aici vreo 100 de căruțe, multe altele fiind luate cu totul, printre care două-trei pline de bani rusești¹¹⁹. Alte atacuri date în direcția pârcelelor nu au reușit, otomanii înregistrând pierderi. La năvala turcilor, rușii puneau pârcelele jos și trăgeau pe linii, “și așe căde turcii, ca când ar căde niște pere coapte dintr-unu păr”. Otomanii au atacat în valuri, refuzând să își facă întărituri, de aceea unități întregi se pare că au fost spulberate de focul rușilor. Tabăra întreagă s-a pus în mișcare spre Prut.

“Iară bieții moldoveni, cât să putusă ține la un loc de steaguri, de nu să răsipisă noaptea pe obuzuri¹²⁰, ei merge înaintea obuzului afară din pârcele.” Turcii au profitat și i-au atacat imediat. Moldovenii au rezistat puțin asaltului și au luat-o la goană înspre tabără. Turcii i-au gonit din spate și au făcut măcel printre ei. Rușii din fruntea taberei nu au vrut să le deschidă pârcelele să intre, ci le-au făcut semn să meargă pe lateral, unde într-adevăr moldovenii au fost lăsați să intre la adăpost. Infanteria rusă s-a așezat din nou în poziție de tragere “și așe au doborât pre turci, ca cum i-ar mătura cu o mătură.”¹²¹

Turcii nu au mai cutezat să atace frontal tabăra¹²² și au păstrat distanța “ca la 1.000 și mai bine de pași bărbătești”. Din când în când doar, “numai ce ieșe hărăț, cite doi, trei, și de la noi așșdere, de să lovie cu dânșii și din oficerii moschicești și din moldoveni.”

Ofițerii ruși mergeau în afara pârcelelor, fiecare în dreptul unității sale¹²³. În interior erau cinci rânduri de dragoni pedestri, iar în mijlocul lor căruțele și alte trupe.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 204.

¹¹⁸ “Arici” din țepușe de lemn, sau impletituri din nuiete, asemănătoare gabioanelor.

¹¹⁹ I. Neculce, *op. cit.*, p. 205.

¹²⁰ Obuz = armată.

¹²¹ I. Neculce, *op. cit.*, p. 206.

¹²² Pentru bătălia din 20 iulie, Golovkin, loc. cit., p. 554 scrie că “turcii n-au reușit să dea peste cap nici un batalion moscovit, ba dimpotrivă, erau toate semnele că turcii ar fi putut fi zdrobiți cu desăvârșire, dacă moscoviții ar fi dispus de corpul de sub comanda generalului Roenne.”

¹²³ Stanislaw Poniatowski, conte polonez aflat în serviciul regelui suedez Carol XII, cf. *Călători străini* cit., p. 535 scrie că rușii se îndreptau înspre pădurea din apropiere, de aceea i-au înconjurat tătarii.

În ariergardă, luptele continuau fără oprire, între timp ajungând acolo și ienicerii. Din când în când, întreaga tabără trebuia să se oprească, pentru a veni din urmă cei ce luptau cu ienicerii. În aceste pauze de marș, se mai și trăgea cu tunurile asupra pălcurilor de turci, cauzându-le pierderi importante¹²⁴.

Bătălia de la Stănilești

Luni seara, tabăra a ajuns la Prut și în sfârșit au putut și oamenii, și animalele să bea apă. S-au construit rapid întărituri, cu pârcelele pe margine, și abatize flancate de artilerie și infanterie, cavaleria și bagajele fiind în centru. Marele Vizir ajunsese și el din urmă restul armatei, iar de cealaltă parte a râului își făcuseră apariția turcii și polonezii fideli lui Carol XII¹²⁵. Armata lui Carol se ridica probabil la 4.000 de suedezi, 10.000 de serdengectii, circa 15.000 de cazaci. Regele suedez avea în sfârșit ocazia să își ia revanșa față de Petru. Odată ajunși pe malul opus, soldații lui Carol au început să lovească malul râului pe care se aflau aliații cu arme de foc și piese de artilerie date de Marele Vizir, împiedicându-i pe aceștia să mai ajungă la apă. Din celelalte părți tabăra era înconjurată de tătari. Se pare că trupa lui Ghigheci și cea a vornicului Lupu Costache s-au luptat cu tătarii, încercând să facă o breșă înspre tabără, dar nu au reușit și s-au retras spre Iași¹²⁶.

După obișnuita *dova*¹²⁷, otomanii au atacat tabăra aliată din mai multe părți, în valuri, un atac durând câte o oră și jumătate. În acest timp, "moldovenii șede acolo, în mijlocul obuzului, ca cum ar șede la casele lor, așe nu ave nici o grijă."¹²⁸

Tabăra era în relativă siguranță, turcii trăgând cu artileria de câmp peste aliații, iar proiectilele de mortiere explodau sus în aer. Cele care cădeau totuși, cădeau în afara taberei. Artileria otomană era cunoscută pentru tirul său total imprecis. "Și când sta câteodată bătaia și începe trâmbiștile moschicești a dzice, pre atâta cunoștem că n-au spartu turcii obuzul. Și așe toată noaptea s-au bătut."

După pierderile mari înregistrate, otomanii s-au retras în niște șanțuri existente deja în zonă, unii comandanți otomani refuzând în continuare să construiască întărituri¹²⁹. De la prizonieri s-a aflat că în tabăra aliată se plănuiuse construirea unui pod peste Prut, dar ideea eșuase din cauza sosirii regelui Carol pe malul opus.

Inițial, otomanii avuseseră doar vreo 12 piese de artilerie; după căderea nopții au mai adus șapte tunuri mari de câmp; pe la miezul nopții aveau deja 250 de tunuri în

¹²⁴ I. Neculce, *op. cit.*, p. 207.

¹²⁵ Cifrele date de Neculce, *op. cit.*, p. 208 sunt clar exagerate. De la un prizonier ar fi aflat aliații că au în față 120.000 de ieniceri, 250.000 cavalerie, 40.000 voluntari (celebrii serdengectii, care atacau la sacrificiu), alte zeci de mii de trupe de la tătari, polonezi, suedezi etc.

¹²⁶ N. Muste, *op. cit.*, p. 48.

¹²⁷ Slujba de dinaintea fiecărei bătălii decisive, un adevărat spectacol de cântece, dansuri, focuri de tabără, incantații, derviși rotitori, jurăminte față de Allah și camarazi etc. Pe lângă rolul de îmbărbătare a armatei otomane, *dova* avea rolul foarte precis și verificat de a băga spaima în inamic. Acesta știa că după *dova* începea, fără greș, atacul final.

¹²⁸ I. Neculce, *op. cit.*, p. 210. Petru cel Mare, loc. cit., p. 562 scrie că moldovenii mai mult încurcau în tabără.

¹²⁹ Se pare că ienicerii au refuzat să mai lupte, tocmai din cauza pierderilor foarte mari înregistrate.

poziție, iar până dimineață, 400 de piese de artilerie loveau în/înspre tabăra aliată¹³⁰. Aliații au efectuat spre dimineață șapte atacuri succesive asupra taberei otomane, încercând să spargă încercuirea, fiindcă rămăneau fără muniție.

Acum, urmează în relatarea lui Neculce prima mențiune în cronicile românești de secol XVIII a armelor chimice¹³¹ folosite de ruși împotriva otomanilor: “Dzice împăratul moschicescu că are și el 2 cumbarali de cele mare, făcute cu altu meșterșug, cu otravă, care îl ține una câte 50 de pungi de bani, și să căiești că n-au luat mai multe. Că acmu ar arunca și el vro una, dar n-are la cine arunca, că ordea turcilor încă nu-i strânsă, să fie așădzată la un locu. Că acel fel de cumbarale sînt nu numai herăle ce-s într-insele, ce și mirosul; pe cine agiunge cade de moare. Ce oricum, dimineață, dintr-acele doao a arunca una, unde a vede ordia lor strânsă.” Petru nu a putut folosi însă respectiva armă secretă, din cauza unui vânt mare care, de dimineață, a dus tot praful și fumul bătăliei spre aliați¹³².

Cantemir a vrut să fugă din tabără, pentru a ajunge la Iași, să își salveze soția și copiii, de frică să nu ajungă turcii sau tătarii acolo primii și să îi pățască familia ceva. Țarul nu i-a dat voie.

Otomanii au dat și ei un atac asupra taberei aliate, fără succes. Petru¹³³ și ceilalți comandanți au ținut un consiliu de război¹³⁴, situația fiind gravă din cauza terminării munițiilor¹³⁵ și a dizenteriei care lovise tabăra¹³⁶. Pe lângă acestea, țarina Ecaterina Alexeevna a amenințat că va pleca din tabără. Foametea lovise din greu oamenii și animalele deopotrivă. Căii mâncau pielea și rodeau lemnul căruțelor. Inițial, s-a dat ordinul să fie omorâți din cai pentru a avea ce mânca, dar apoi s-a revenit asupra ordinului. Fără cai, nu ar mai fi putut deplasa căruțele și tunurile din loc. La cât de extenuați și flămânzi erau, oricum căii nu mai erau în stare de nimic¹³⁷. Cronica lui Radu Greceanu descrie foarte plastic condițiile mizere din tabăra aliată: “câii ajunsese dă-și mânca coadele și coamele și rodea polocoșurile după cară”. “Într-o parte le murea

¹³⁰ Golovkin, loc. cit., p. 554 scrie că otomanii aveau 84 de tunuri și 360 alte piese de artilerie. Totuși, artileria rusă, mai redusă numeric, avea putere de foc cel puțin egală.

¹³¹ Primul cercetător român care s-a ocupat de această chestiune a folosirii gazelor toxice pe fronturile secolului XVIII în estul Europei a fost Matei Cazacu, în *L'emploi de gaz toxiques au XVIIIe siècle: Le cas de la Russie*. “Cahiers du Monde russe et soviétique” 30 (1989), 3-4 (*Hommage à Alexandre Bennigsen*, Jul.-Dec.), p. 245-253.

¹³² Pentru alte detalii, a se vedea și Andrei Pogăciaș, *Călugărul valah Dionisie: Rușii au folosit arme chimice împotriva otomanilor în secolul al XVIII-lea*. “Historia”, 139 (august 2013).

¹³³ Just Juel amiral danez în slujba lui Petru (neparticipant la bătălie), cf. *Călători străini* cit., p. 444 scrie că a aflat de la martori că Petru alerga prin tabără ca un nebun, bătându-se în piept cu pumnii [...] nevestele ofițerilor plângeau toate, starea întregii tabere era de-a dreptul jalnică.

¹³⁴ Just Juel, loc. cit. notează că Petru ar fi recunoscut că nu poate ataca fără cavaleria lui Roenne.

¹³⁵ Soldaților li s-a ordonat să taie fierul de la căruțe în bucăți mici și să le folosească pe post de gloanțe.

¹³⁶ Pentru pierderi, Golovkin, loc. cit., p. 555 dă 6.000 de turci, cu toate că el crede că au fost de cel puțin trei ori mai mulți morți, și 2.872 morți. Cifrele sale sunt, în mod clar, invenții personale.

¹³⁷ Allard, loc. cit., p. 440 menționează că s-a luat hotărârea să se dea un ultim asalt general, în cazul în care otomanii nu ar fi primit oferta de pace. Moldovenii și cazacii ar fi ocupat tabăra de care, cu încă vreo câteva mii de infanteriști, iar restul ar fi atacat într-un ultim efort. Aceeași informație este și la Petru, loc. cit., p. 563 care scrie că moldovenii și cazacii au primit ordin să unească căruțele și să păzească bagajele.

caii, într-altă parte slujitorimea, unde se făcuse și putoare foarte groaznică și nesuferită dă mortăciuni”¹³⁸.

Ultimul asalt. Primele negocieri. Semnarea păcii

Cronica Ghiculeștilor descrie în acest moment atacul grenadierilor ruși pentru a captura tunurile otomane. După câteva ore de luptă, și comandanți de însuși țarul Petru, grenadierii au reușit să îi alunge pe tunarii otomani, să cauzeze pierderi foarte mari inamicului și să captureze multe tunuri. După acest asalt, otomanii au aflat de căderea Brăilei și voiau să trimită sol de pace, pentru a nu cădea între cele două forțe rusești¹³⁹. Rușii au fost însă mai rapizi.

Au fost trimiși primii¹⁴⁰ soli¹⁴¹ de pace la Marele Vizir¹⁴², care au fost întorși la tabără de către Yusuf Pașa, fără a fi lăsați să treacă spre cortul lui Baltadji Mehmed. Lupta între timp continua¹⁴³. Unii soldați aliați ieșeau din întărituri, cu ștergere albe la gât, mâinile la spate, și strigând “aman”¹⁴⁴. Erau doar jinte ușoare pentru otomani.

A doua solie a fost trimisă de Yusuf Pașa la Marele Vizir. Consiliul ținut de otomani a hotărât asaltul general, în timp ce solii așteptau la cort cu scrisoarea de la Petru în mână. Bombardamentul otoman a continuat. A treia solie rusă a fost condusă de Piotr Șafirov. Marele Vizir l-a chemat pe Devlet Ghirai¹⁴⁵ la sfat, dându-i apoi lui Șafirov o hârtie cu condițiile păcii: toate armele rușilor să fie lăsate pe loc; Polonia să fie evacuată de armatele rusești; Rusia să nu se mai amestece în problemele cazacilor; cetatea Azov să fie returnată otomanilor, cu tot armamentul înăuntru, intact; cetatea Yeni-Kale¹⁴⁶ să fie demantelată și toate piesele de artilerie din ea, predate otomanilor; Rusia să plătească tribut anual tătarilor; regele suedez Carol XII să fie lăsat să se întorcă în țara sa fără niciun fel de opreliște.

¹³⁸ R. Greceanu, *Cronica*, în *Cronici brîncovenest* cit.i, p. 161.

¹³⁹ Nicolae Muste, *op. cit.*, p. 48 scrie tocmai că, în urma capturării tunurilor de către ruși, otomanii s-au temut să nu fie prinși între cele două armate rusești și au trimis primii solii de pace.

¹⁴⁰ Petru cel Mare, loc. cit., p. 563 scrie că primul sol a fost un subofițer din gardă, Șepelev.

¹⁴¹ Golovkin, loc. cit., p. 554 scrie că Gheorghe Castriota l-ar fi convins pe țar să înceapă negocierile de pace.

¹⁴² Șeremetev, loc. cit., p. 427 notează că prima solie a fost trimisă în data de 21.

¹⁴³ Petru, loc. cit., p. 563 scrie că rușii nu au mai atacat. “nu numai pentru că erau în primejdie cele mai bune trupe ale Rusiei, chiar în prezența însăși a Majestății Sale, ci ar fi fost primejduită fericirea întregii împărății rusești.”

¹⁴⁴ Allard, loc. cit., p. 441 notează că turcii deveniseră foarte familiari cu rușii – veneau până aproape de liniile rusești, și dădeau santinelelor tutun și pesmet, iar santinelele le dau apă. “căci aceștia erau departe de apă”. Aubry de la Motraye, în *Călători străini* cit., p. 519 scrie că otomanii vindeau mâncare rușilor...

¹⁴⁵ Aubry de la Motraye, loc. cit., p. 516 scrie despre trupa de 35.000 de tătari care se aflau în tabăra Marelui Vizir, cu hanul – “trupe de elită, și nicidecum neregulate. Ele formează de obicei avangarda, și pornesc în recunoaștere, și sunt folosite pentru a hărțui pe dușman în marșurile sale. Acești tătari au cei mai mulți corturi și tainuri date de Poartă. Ei stau întotdeauna pe lângă han și sunt cei mai supuși poruncilor sale, căci ceilalți nici nu primesc de la el nici armele și nici caii lor și singurul lor câștig al lor din război îl constituie prada și robii pe care îi iau de la dușman, și mai trebuie să mai dea și a zecea parte hanului.”

¹⁴⁶ Aflată la confluența râurilor Samara și Nipru.

Totodată, Marele Vizir a ordonat încetarea focului de artilerie, dar armata să rămână pe poziții până la sosirea răspunsului rus. Firește, condițiile impuse de otomani au fost considerate inacceptabile de către Petru. A fost trimis un alt sol cu cererea de a negocia condițiile. Cererea a fost refuzată, Baltadji Mehmed ordonând foc de voie asupra taberei aliate. Mai mulți emisari au venit, succesiv, până la cortul său, toți fiind trimiși înapoi. Într-un final, marți seara, Șafirov a fost primit din nou de Marele Vizir, cu o contraofertă rusă: demantelarea completă a cetății Taganrog/Taygan; predarea cetății Azov; predarea cetății Akkerman¹⁴⁷; predarea cetății de la Togan; Carol XII este liber să se întoarcă nestingherit în Suedia¹⁴⁸; Rusia va plăti tribut anual tătarilor. Marele Vizir a acceptat¹⁴⁹, cu condiția ca pacea¹⁵⁰ să fie întărită cu ostateci – Șafirov, Șeremetev, Cantemir – și “înscrisuri înalte”. Șafirov a replicat că domnul moldovean fugise din tabără înainte cu două zile, dar el și fiul lui Șeremetev¹⁵¹ vor veni ca ostateci¹⁵². Șapte calești și trăsurile cu obiectele ostatecilor au sosit în tabără. Șeremetev a trimis totodată daruri bogate Marelui Vizir¹⁵³ – “două puști, bune, aurite, două perechi de pistoale bune, 40 de blăni de samur”.

Pe data de 24, tabăra aliată a pornit înapoi pe același drum pe care venise. Mustafa Pașa a fost trimis la Brăila, pentru a anunța trupele ruso-muntene de aici că s-a semnat pacea, iar pe 26 iulie s-a trimis un sol la Poartă pentru a anunța victoria.

Duminică a sosit raportul lui Cerkez Mehmed Pașa¹⁵⁴, care fusese trimis cu escorta pentru tabăra înfrântă. Într-un stil apocaliptic, acesta descrie cum foametea face ravagii printre ruși, la fel și molima (“intoxicație”); soldații trag tunurile, fiindcă toți caii au murit de mult sau sunt legați la trăsurile comandanților; soldații ruși, extenuați fizic și psihic, cer să adere la Islam¹⁵⁵!

¹⁴⁷ Nu Cetatea Albă, altă cetate cu același nume.

¹⁴⁸ Golovkin, loc. cit., p. 554 scrie că, inițial, rușii au trecut ca și condiție a păcii, ca “sultanul să nu se mai amestece în treburile regelui Suediei”: “cum însă vizirul a cerut stăruitor M.S. Țarului ca să dea voie acestui rege să treacă în siguranță prin țara lui. M.S. a aprobat aceasta din mărinimie, dar nu din obligație.”

¹⁴⁹ Mai multe surse, inclusiv Just Juel, menționează că Baltadji Mehmed ar fi fost mituit. Unele zvonuri spun chiar că țarina i-ar fi făcut o vizită Marelui Vizir în cortul său, pentru a-i dărui bijuteriile sale. În fine, cele mai malițioase zvonuri spun că țarina i-ar fi oferit lui Baltadji Mehmed propriile farmece trupesti... Juel mai scrie că și hanul tătar ar fi fost mituit, cf. loc. cit., p. 445.

¹⁵⁰ Petru scrie că doar când și-a aranjat trupele în formație de atac spre tabăra Marelui Vizir a acceptat acesta să facă pace.

¹⁵¹ Căpitan în garda lui Petru.

¹⁵² Golovkin, loc. cit., p. 554 scrie că cei doi au fost trimiși la Poartă nu ca ostateci, ci pentru a ratifica pacea. La fel scrie și Cantemir. *op. cit.*, p. 792.

¹⁵³ Despre Marele Vizir scrie Stanislaw Poniatowski, loc. cit., p. 539 că era “om fără experiență și sărac cu duhul”, încheind pacea în pofida sfaturilor suedeze de a-l lua prizonier pe Petru cel Mare. Suedezii au încercat fără succes să îl convingă pe Marele Vizir să prevadă în condițiile păcii și stipulații favorabile Suediei.

¹⁵⁴ Alianților li s-a dat o escortă de 2.000 de turci, pentru a nu fi “insultați” de tătari. Cf. *Jurnalului* lui Allard, loc. cit., p. 441 au fost doar 1.000 de spahii cu un pașă, care i-au însoțit doar până la Iași.

¹⁵⁵ Just Juel, loc. cit., p. 445 care avea o stimă deosebită față de soldații ruși, notează că acestora le țâșnea sângele pe ochi, gură, nas și urechi de sete; unii s-au sinucis de disperare, iar când au ajuns la apă, unii au băut până au murit.

Alte evenimente

La 1 august a sosit scrisoare de la polcovnicul Hlopov, de la Soroca, în care comandanții ruși erau anunțați că în data de 28 iulie se dăduse o luptă cu otomanii. 3.000 de otomani, cavalerie și infanterie, atacaseră trupa de la Soroca, dar fuseseră înfrânți și înregistraseră pierderi foarte mari. Totodată, Hlopov anunța că podul de la Soroca fusese distrus de inundații și dus de apă. În răspuns, polcovnicului i s-a ordonat să refacă grabnic podul¹⁵⁶ și să se pregătească de plecare. Marșul¹⁵⁷ până la pod s-a făcut cu pârcașe și pichete avansate, pentru a preveni vreun atac otoman.

Deja de la Prut, generalii Allard, Ianus și alți ofițeri străini și-au depus demisiile, iar alții au fost demși de țar.

Marele Vizir a ordonat raiduri împotriva boierilor rebeli care nu au venit să i se supună imediat. A așteptat cinci zile, în care nu s-a prezentat nimeni, așa că a dat ordin/voie ca Țara de Jos să fie prădată crunt. Tătarii au prădat mănăstirea Sfântul Gheorghe de la Galați și, firește, inclusiv orașul, au aruncat oasele lui Mazeppa¹⁵⁸ în Dunăre și au ras apoi Bârladul. Marele noroc a fost că populația apucase să se retragă de aici anterior atacului. Tătarii au făcut de asemenea un raid de jaf în Rusia, ca represalii. Pentru comandanții învingători au venit daruri de la sultan.

O trupă tătară a prădat Iașiul¹⁵⁹. Cantemir i-a prins pe aceștia din urmă și i-a măcelărit aproape pe toți, recuperând bunuri și eliberând robi.

Scurt epilog

Domnul moldovean a plecat în exil în Rusia¹⁶⁰. În locul său a fost numită o căimăcămie, formată din vornicul Costache Lupu, postelnicul Măcsut și (din nou) hatmanul Antioh Jora. Nu peste multă vreme, cei trei au fost acuzați de trădare a intereselor Imperiului Otoman, din cauză că vânduseră 100 de care cu provizii și împărțiseră banii între ei...

În curând, un domn fanariot urma să fie instalat la Iași, peste câțiva ani și la București, statutul celor două Țări Române decăzând astfel, o serie de străini, majoritatea greci, ajungând să dicteze politica internă și religioasă a țării. Mișcarea politică otomană de a-i instala pe fanarioți, în teorie domni perfect obedienți ai Porții, venea ca un răspuns logic și necesar nu atât la "hainia" domnilor români și a boierilor pământeni, ci la apropierea periculoasă a celor două imperii creștine de Dunăre. Astfel, prezența unor domni români pe tronurile celor două Principate era inacceptabilă, șansele acestora de a stârni războaie antiotomane în alianță cu austriecii și rușii crescând în manieră fatală pentru otomani. Evenimentele din 1711 o dovediseră plenar.

¹⁵⁶ Just Juel, loc. cit., p. 446 prezent aici, notează că s-a lucrat cu maximă înverșunare la construcția noului pod, fiindcă turcii puteau oricând să se răzgândească.

¹⁵⁷ Petru, loc. cit., p. 564 scrie că pe drum nu au avut pâine, dar Cantemir le-a trimis vite.

¹⁵⁸ Hatmanul cazac Mazeppa, aliatul lui Carol XII, murise după bătălia de la Poltava și fusese înmormântat într-un final la mănăstirea Sfântul Gheorghe în Galați.

¹⁵⁹ Din *Cronica Ghiculeștilor* cit., p. 101 reiese că acest jaf al capitalei a avut loc înainte ca domnul moldovean să ajungă la Iași.

¹⁶⁰ N. Costin, op. cit., p. 110 scrie că, la plecare, Cantemir a luat "toiagul cel de argint al țării". A. Uricariu, op. cit., p. 250 consemnează că unul dintre postelnici a plecat cu toiagul său de argint.

Epilogul trist și fără speranță al campaniei ratate din 1711 îl scrie Axinte Uricariul: “Rugăm pre dumneavoastră, iubiț cetitori tineri, să luați sama aceștii scrisori, de s-ar tâmpla vrodată să mai vie niște lucruri ca aceste în țara noastră, să vă știți chivernisi, să nu pășiți și voi ca și noi.”

“Acest bine au agonist țării Dumitrașco vodă cu socoteala lui cea grabnică, de nu să va îndrepta mai de veci.”¹⁶¹

From Military Disaster to Political Agony. The campaign in 1711 and the Decay of the Romanian Reigns

(abstract)

The Pruth campaign ending in disaster at the battle of Stănilești in 1711 was an important moment in European history, and an event which could have literally changed world history, had Peter the Great been captured by the Ottomans. The present study uses the available sources from all sides involved to give a comprehensive image of the campaign, its participants, causes and effects of the Christian camp.

¹⁶¹ A. Uricariul, *op. cit.*, p. 250.